

Daimîcilik Akımının İnsan Modeli Sokrates

Daimicilik, temelinde “klasik realizm” yatan fakat aynı zamanda idealistlerin de birçoğunun desteklediği bir eğitim akımıdır. Bu akımın savunucuları R. Maynard Hutching, Mortimer J. Adler'dir. İdealistlerden Platon, Descartes, Spinoza, Leibniz, Berkeley, Kant ve Hegel ile realistlerden; Aristoteles, St. Thomas Aquinas, John Amos Comenius, Locke ve Johan Frederich Herbart'ın görüşleri bu akımın temelini oluşturur. Genellikle Daimicilik akımı Platon, Aristoteles ve St. Thomas Aquinas'ın ontoloji, epistemoloji, aksiyoloji ve mantıkla ilgili önermeleri üzerine temellendirilir. Bu eğitim akımına göre eğitimin evrensel nitelikteki belli gerçeklere göre şekillendirilmesi gerekmektedir. Çünkü insanın doğası ve ahlaki ilkeler değişmez. İnsanların bu değişmez, ebedi gerçeklere göre yetiştirilmesi gerekir. Hutchins bu görüşü şu şekilde belirtmektedir: “Eğitim öğretimi gerektirir. Öğretim bilgiyi gerektirir. Bilgi gerçeğin kendisidir. Gerçek her yerde aynı olmalıdır”. Eğitim sağlam ve doğru karakterli insan tipi yetiştirmeye meşgul olmalıdır. İnsan doğasının en önemli özelliği aklıdır. Bu nedenle eğitimde insan zihninin gelişmesine önem verilmelidir. İnsan kendini bu eğitim sonucunda akıllıca yönetebilecek duruma gelmelidir. Bu hem akıllıca bir yaşam hem de özgürlüğün sorumluluğunu taşıyabilmesi için gerekli koşuldur. Çünkü uygar insanda özgürlük ve sorumluluk birbirini tamamlar. Klasik realist ya da daimici akım, eğitimde, öğrenciyi kendini tanıma, kendisi ve insanlık için iyi yaşama ulaşma yönünde geliştirme eğilimindedir.

Daimici akım özgürlüğü istediğini, düşündüğünü yapma, sorumluluğu ise yaptıklarının neticesine katlanabilme olarak tanımlar. Bu akımda eğitimin amacı insanların dünyanın durumlarına uymaları değil değişmez gerçekliklere uymalarını sağlamaktır. Değişmez gerçek her yerde aynıdır. Öyleyse eğitim de her yerde aynı olmalıdır. İnsanların mutlak gerçeklikleri öğrenmeleri ve onları uygulamaları halinde toplumda iyileşme olur.

Kneller, perennialismi özetleyen altı ilkeyi şöyle belirtmiştir:

1. İnsan tabiatı sabit olduğuna göre, eğitimin niteliği de sabittir.
2. İnsanın en belirgin özelliği düşünme yeteneği olduğuna göre, eğitim zekânın geliştirilmesine çalışmalıdır.
3. Eğitim, evrensel ve değişmez olan gerçeğe uyum sağlamaya yardım etmelidir.
4. Eğitim hayatın tam bir kopyası değil fakat ona hazırlıktır.

5. Çocuklara, dünyanın hem ruhsal, hem de fiziksel gerçeklerini tanıtacak temel gerçekler öğretilmelidir.

6. Bu gerçekler en iyi şekilde prennialistlerin “büyük kitaplar” dediklerinden öğrenilebilir.

“Prennialistlere göre eğitimin ana amacı, sezgi yeteneğine sahip, parlak entelektüel liderler yetiştirmektir”.

Daimicilik akımının tüm bu ilkeleri birçok yönüyle Sokrates’in eğitim anlayışıyla benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklerin rahatlıkla kavranabilmesi için Sokrates’in eğitim ve bilgi anlayışına da değinmemiz gerekir.

Sokrates’in eğitim ve bilgi anlayışı, bu bağlamda kullandığı metotlar, bilgi ve kavramlar hakkındaki düşünceleri, buna paralel olarak yaşamı ve ölümü hem kendinden önce gelen filozoflardan hem de çağdaşlarından çok net biçimde ayırır.

O’nun eğitim anlayışı öğretmeyi değil aramayı, araştırmayı öngörür. O’nu sofistlerden ayıran bir diğer özellik ise yöntem kaygısı içinde bilgiye düzenli bir yönelimi olmasıdır. Sofistler sahip olduklarını düşündükleri bilgilere güvenirken; Sokrates bilgisine güvenmez. Bu noktada en bilindik sözlerinden biri olan “eğer tek bir şey biliyorsam, o da hiçbir şey bilmediğimdir” sözü akla gelir. Sokrates insanı doğruyu bulma yolunda tam anlamıyla araştırmacı hatta kuşkucu olmaya iter. O’na göre her şey enine boyuna tartışılmalı sonra benimsenmelidir. Bu noktada insanları bilgi edinmeleri için yüreklendirir. “O’nun için önemli olan insanlara bilgi vermek değil; insanları bilgiye istekli ve yetenekli kılmaktır. Bu tutumuyla Sokrates, bizlere çağdaş eğitimbilimin temel ilkelerini duyurur”. Sokrates araştırmalarında doğruya ulaşma kaygısını içerir. “Sokratesçi bilgi anlayışı pek belirgin olmamakla birlikte ülkücü bir anlayıştır. Bilgi özünde içkindir. İnsan bilgi edinme yolunda kendi kendini araştırmalıdır”.

Aristoteles Metafizik’inde ahlakçı Sokrates’in ahlakçı olmaya çalışırken, az çok bir bilgi temellendiricisi kimliği ortaya koyduğunu belirler. Sokrates ahlak alanındaki araştırmacı tutumuyla Platon’un ve daha sonra da Aristoteles’in geliştireceği bilgi ve mantık kavramlarına temel taşlarını koymuştur. “Şöyle söylüyor Aristoteles: Sokrates ahlaki erdemleri incelemeye yöneldi. Bu konularda evrensel tanımlamayı getirmeye çalışan ilk kişi odur. Çünkü Sokrates tasımlar yapmaya çalışıyordu. Tasımların ilkesi de şeylerin ne olduğudur. Diyalektik o zamanlar karşıtları özden bağımsız olarak inceleyebilecek kadar ve karşıtları inceleyen bilimin de aynı bilim olup olmadığını belirleyecek kadar güçlü değildi. Sokrates’in büyüklüğünü oluşturan iki buluşu vardır: Tümevarımcı konuşma ve genel tanım.

Bunların ikisi de bilimin çıkış noktasında bulunur. Sokrates bununla birlikte evrenselleri de tanımları da ayrı varlıklar olarak görmez. Sokrates tek tek şeylerin karmaşıklığını aşarak tanımlara yükselmeye çalışır. Konunun tanımını iyi yapar ve özelden genele tek tek şeylerin bilgisinden kavramsal bilgiye yükselir. Tümevarım Sokrates'in düşünce yönteminin başlıca aracıdır fakat tümevarımı ve tanımlamayı mümkün kılan şey diyalogdur. Kendinin yazılı bir metninin olmamasının bir nedeni de bu diyalektik metottur."

Sokrates hayatla ve insanla ilgili doğruların sıkı ciddi ve disiplinli bir çalışma sonucu ortaya çıkabileceğini savunur. Bu bağlamda da insanın konu edinmesi gereken şeyin insanın kendisi olduğunu aktarır. Çünkü bilgelik insanla, insanın kendini tanımasıyla başlar. İnsan keşfettiği doğrular üzerinden bir hayat sürmeli ve sonuçlarına katlanmalı. Sokrates'in ölümü de bunu doğrulayacak niteliktedir. Böylelikle kendi öğretisini eylemlerinde göstermiş olur. Sokrates nesnel, tümel ve değişmez ahlaki şeyler, ahlaki gerçekler ve ahlaki değerler olduğunu savunur.

Sokrates'in eğitim ve bilgi anlayışları bu şekilde özetlenebilir. Görüldüğü üzere Sokrates'in eğitim anlayışında daimicilik akımına yakın olan birçok nokta bulunmaktadır. Bu noktalardan en belirgin olanı ahlak bilgisinin genel geçer ve evrensel oluşudur. Sokrates, Daimicilik Akımı'na paralel olarak ahlaksal kavramların evrensel ve genel geçer olduğunu ve bunların insanda içkin bir şekilde var olduğunu savunmaktadır. Bu bilginin insanın kendine dönmesi ve kendini araştırmasıyla ortaya çıkacağını belirtmektedir. Ahlaki, iyi bir toplumun oluşması herkesin ahlaksal doğruları kavramasıyla mümkündür. Çünkü Sokrates'e göre bilgi erdemdir ve erdem öğretilir. Nasıl ki Daimicilik Akımı'nda eğitimin amacı doğru insan tipi yetiştirmekse Sokrates'in amacı da insanların ruhlarındaki erdemi ortaya çıkarmaktır.

İnsanın en önemli özelliği düşünme yeteneğidir. Daimicilik, bu özelliğin, akıllıca bir yaşam sürdürmek aynı zamanda da özgürlüğün sorumluluğunun taşınabilmesi bağlamında kullanılması ve yönlendirilmesi gerektiğini savunur. Sokrates'de ise buna yakın bir anlayış göze çarpar. Düşüncenin gücünü diyalektik akıl yürütmeye ortaya çıkaran Sokrates; iyi bir yaşam sürmenin sürekli sorgulayarak, araştırarak ve bunların sonucunda ortaya çıkan tümevarımsal kavramlar doğrultusunda mümkün olduğunu savunur. Sokrates, Daimicilik Akımı'nın "özgürlük sorumlulukları da beraberinde getirir" düşüncesine tam anlamıyla karşılık gelecek özgür bir hayat yaşamış; bu hayatın sorumluluğu olarak da ölüme mahkum edilmesini büyük bir olgunlukla karşılamış, sorumluluğuyla yüzleşmiştir.

Sokrates, tam da daimici akımın amaçladığı insan modeli gibi entelektüel bir birikime sahiptir. Kendinden önce gelen doğa filozoflarının (özellikle, Hegel'in tarih felsefesinde de belirttiği gibi, Anaksagoras'ın) ve Sofistlerin eserlerini okumuş; onların savlarına karşı eleştirilerde bulunmuştur. Bilgilerini ve kavramlarını Hegel'ci "aufheben" (içererek aşma) ile kendinden önce gelen filozofların düşüncelerini diyalektik düşünme yöntemi ile analiz ederek var etmiştir. Bu da, onun, gerçek bilgiyi bulma yolunda, daimicilik akımının da savunduğu gibi insanın düşünme gücünü esas alarak ilerlediğinin bir göstergesidir.

Sokrates'in, bilim ve ahlak alanındaki düşünceleri teoride kalmamış; yaşamının her anında ve yaptığı her eylemde ortaya koymuştur. Pelopones Savaşı'na katılmış; cesaret ve kahramanlık örnekleri göstermiştir. Bunun dışında Potidea kuşatmasında, Delion'da yapılan savaşta, Amphibolis'de de bu tutumunu devam ettirmiştir. Ayrıca yargıçlık ve jüri üyeliği görevi de yapan Sokrates; haksızlıklara karşı çıkmıştır. Bu bağlamda bakıldığında Sokrates, daimiciliğin bir diğer öğretisi olan "insanların mutlak gerçekleri öğrendikleri ve bunları uyguladıkları zaman erdemli; toplumun ise iyi bir toplum olacağı" öğretisini olumlu niteliktedir.

Her ne kadar alan olarak ahlakı konu edinip, politika felsefesiyle ilgilenmese de; O, Platon'un devlet eserinin mağara benzetmesi, gemi benzetmesi ve filozof kral ile ilgili bölümlerinden çıkarılacağı gibi iyi bir siyasetçi, yönetici olmanın tüm gereklerini taşımaktadır. Platon'un Sokrates'in ölümünden çok etkilendiği ve Sokrates'in ölümünden Atina demokrasisini suçladığı kesindir. Sokrates gibi entelektüel bir birikimi olan, doğru bilgiyi arayan, ahlaksal anlamda yetkin birinin Platon'un Devlet eserinde belirttiği "kral filozof"un tanımı ile de örtüştüğü göz önünde bulundurulursa Platon'un filozof kralının Sokrates'den ya da kendinden başka biri olması olanaksızdır.

Tüm bu incelemelerin sonunda, Sokrates'in hayatının, eğitim, bilgi ve ahlak anlayışının daimicilik akımıyla ciddi benzerlikler gösterdiği görülmektedir. O, her ne kadar "öğretecek bir şeyi olmadığını düşündüğü için" kendini bir öğretmen olarak görmese de "daimici bir öğretmen"; tüm yaşamı, ölümü ve yaşamı boyunca bağlı kaldığı ahlaksal değişmez değerler, entelektüel birikimi, sezgi yeteneğine sahip olması, insanın düşünme yetisine ve insanın kendine değer vermesi, özgürlüğünden (bilmesinden yada iddia ettiği gibi hiçbir şeyi bilmemesinden) doğan sorumluluklara boyun eğmesi ve liderlik özellikleri bakımından daimicilik akımının en önemli insan modellerinden biridir.